

VELLO LOEMAA

ÕNN
TEENIDA
EESTIT

Toimetanud Karl Kello
Kaas Jan Garshnek
Küljendanud Erje Hakman

Fotod: autori kogu

© Autor ja kirjastus Argo, 2026
Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

ISBN978-9908-61-002-3
Trükitud trükikojas Print Best

SISUKORD

Eessõna	9
Eesti Vabariigi kodanikud ehk Proloog	11
Vaade Kaitseväge algusaastatele.....	18
<i>Killukesi Kaitseväge taasloomisest</i>	18
<i>Ohvriteta võit</i>	48
<i>Ülekäigurada</i>	63
Kohusetäitja	84
<i>„Täites kohust“</i>	84
<i>Mõtted ja ettepanekud. Jaanuar 1997</i>	88
<i>Eesti osalus NATO Kaitsekolledžis (NDC)</i>	122
Sõjaline esindaja	129
<i>NATO, WEU ja EU sõjaline komitee</i>	129
<i>Vastused mõningatele küsimustele</i>	131
<i>Riigikaitse, totaalkaitse, territoriaalkaitse...</i>	136
<i>Vastuseks Vabariigi Presidendile ajutiste</i> <i>auastmete teemal</i>	153
Kaitseväge operatiivülem	155
<i>Operatiivülem ja operatiivstaap</i>	155
<i>Memo Kaitseväge juhataja visiit</i> <i>Iraaki 18.–20. novembrini 2003</i>	157
<i>Iraagi õppetunnid</i>	162

<i>Argumenteeritud arutelu poolt.....</i>	168
<i>Kaitseväge tegevuse analüüs tormiperioodil</i>	
<i>jaanuaris 2005.....</i>	177
<i>Kaitseväelaste väljakutsed NATO</i>	
<i>liikmesriigis Eestis</i>	180
Kaitseatašee.....	184
<i>Defence, Military, Naval and Air Attaché,</i>	
<i>USA ja Kanada.....</i>	185
<i>Memo Arctic Tour</i>	188
MILREP	206
<i>Military Committee</i>	206
<i>Kommentaariid KVTS projektile</i>	209
Sõjandus ja riigikaitse.....	218
<i>Missugust sõda me tahame?.....</i>	218
<i>Riigikaitse juhtimine: Eesti juhtum</i>	262
<i>Riigikaitse kõrgemast juhtimisest</i>	272
<i>Eesti GFO: Eesti kõrgemad ohvitserid peale</i>	
<i>iseseisvuse taastamist.....</i>	277
<i>Kaitseväge juhataja valimised.....</i>	295
<i>Vigade parandus ja reaalsus.....</i>	310
<i>Piirivalvest: Vaher & Vaher ning Kohver</i>	319
<i>Keda kotib?</i>	322
<i>Õhk puhtaks</i>	324
<i>Riigireform ja staabireform</i>	326
<i>Eesti julgeoleku sammastest</i>	335

<i>Mis oleks, kui...</i>	340
<i>Eesti lennundus murepilvedes</i>	344
Mitmemõõtmeline riigikaitse	350
Inimesed.....	355
<i>Meenutusi kaasteelistest</i>	355
<i>Aleksander Einseln</i>	360
<i>Kindralist presidendiks</i>	364
Lõpetuseks.....	367

EESSÕNA

Külma sõja muutumisel kuumaks saanuks eestlasest venelase jaoks sakslane ja sakslase jaoks venelane. Ehkki see on lihtsalt üks oletuslik uitmõte, tuli tegelikuses välismaalastega suheldes tihtipeale ette taolise mõtlemise varjundeid. Murrangulistel 1990. aastatel osutus Eesti ühel hetkel olevat idapoolse riigi asemel läänepoolne. Seda fenomeni sai tunda nii riigisiselt kui ka väljaspool. Kuid see oli ainult üks tegur suurte muutuste ajal, mil tuli alustada uut elu Eestis ning samas Kaitseväge ja Õhuväge loomisega, mõlemat päris nullist. Ühe muutusena võin täheldada, et kui parkümmend aastat olin eestlasena paljude teiste seas selgesti vähemuse esindaja, siis nüüd üks paljudest.

Käesolevas raamatus on vaadeldud ajaperioodi alates aastast 1992 ja seda siis ühe inimese vaatevinklist, kuid loodetavasti terve mõistuse seisukohast – just selles mõttes, et teod on määravad hinnangu andmiseks meie kõigi tegevusele. Püüdes jääda iseendaks, isemõtlejaks ja ka isepäiseks, olen kirja pannud meenutusi erinevatest seikadest, kuid siiski mitte kõigest, kuna seda ei võimalda ei ühe raamatu maht ega mitmesugused piirangud ja vahel ka liiga põgus kokkupuude mingi sündmusega. Kuid võin küll südamele pannes tunnistada, et erinevalt nii mõnestki tegelasest pole ma „unustanud” kirjutamast oma eluloosse, moodsamalt CV-sse, ebamugavaid ridu eelnevast elust.

Olen tänulik neile, kes on lugenud mu eelmist raamatut. Ootamatult paljud sõbrad-tuttavad andsid tagasisidet. Mõnel juhul isegi ülivõrdes, toonitades, et teist sellist raamatut Eestis pole veel olnud. Veidi kõrvust tõstetuna adun siiski, et küllap on neid, kes niigi kõike teadsid ja midagi uut sealt ei leidnud, võib-olla vaid kinnitust oma arvamustele. Kindlasti polnud mitmed erialased episoodid huvitavad ja arusaadavad nii mõnelegi lugejatest. Samas on tõdetud, et raamat oli hariv ja aitas mõista isegi tänapäevaseid sündmusi, näiteks sõda Ukrainas. Tõenäoliselt läks ta korda rohkem neile, kes mingil moel leidsid sealt pidepunkte meenutamiseks, olgu siis ajastust, lennundusest, sõjandusest, inimestest või sündmustest.

Kui oma eelmise elu kirjeldamisel oli mul teadmine, et väga paljud minu kaasteelised ei teadnud sellest eriti midagi, siis selles osas on lood veidi teist-moodi. Kasvõi juba selles mõttes, et Eesti on väike, kõik teavad kõiki, igaüks on nähtav. Kindlasti on paljudel oma riigi taastamise ajast rohkem teadmisi ja

veel huvitavamaid tähelepanekuid, kuid tööpõld oli lai ja mõnest tegevusvaldkonnast on vast ka mul midagi panustada ühise mälu jaoks.

Idamaine tarkus ütleb, et samasse jõkke ei saa teist korda astuda. Sündinud ja noorukiks üles kasvanud Eestis nimetusega ENSV, sain aastaid hiljem anda oma osa juba Eesti Vabariigi heaks. Sarnane lugu juhtus ka siis, kui asusin 2008. aastal ametisse sõjalise esindajana Brüsselis, kus olin samal kohal olnud veel pool tosinat aastat varem.

Tõsi mis tõsi, uus eluetapp toob kaasa palju uut, nagu samast paigast läbi voolav jõevesi. Uut ja huvitavat jagus palju, nagu ka tegemisi.

Lähiajaloo kirjeldamine pole kerge ülesanne, kuid sellegipoolest ei tohi sellega hiljaks jääda. Kiire elutempo on näidanud, kui ruttu kaovad unustusse paljud olulised seigad meie ajaloost. Siinkohal mainin tänuga neid, kes pildistasid-filmisid tollase elu ja teenistuse hetki. Üks neist oli Boris Mäemets, kes kinkis mulle mitmeid olulisi pilte ja kelle fotode arhiiv on senini Kaitseväe vaateväljast eemale jäänud.

Mitmete detailide ülearu ilustamine või hoopiski mahavaikimine võib muuta pildi möödanikust teistsuguseks. Lisaks, vajalike õppetundide kadu võib esile kutsuda sarnaste vigade kordumise tulevikus. Nii et paneme klantsajakirjad kõrvale ning lehitseme raamatut möödanikust sellisena, nagu see oli.

Mis puudutab minu pädevust eri sündmuste vaatlemisel ja ka hindamisel, siis mõnedel juhtudel võin siiski piisavalt julgelt seista kõrvuti tunnustatud ekspertidega. Näiteks, kui arvatakse, et NATO-t õppisin tundma alles Brüsselis, siis see on ainult pool tõde. Neid teadmisi tuli omandada üle veerandsaja aasta varem, õpingute ja teenistuse ajal, ehkki teisest vaatevinklist. Rääkimata muidugi enne Brüsselisse siirdumist osalusest NADC töös või täiskursusest NATO Kaitsekolledžis Roomas. Üle 40 aasta tegutsemist sõjanduse valdkonnas lisaks rahvusvahelisele kogemusele annab võimaluse kaasa rääkida vägagi erinevatel teemadel.

Kuid peamine on tunnetada reaalselt elu, hoides näppu pulsil, nagu vahel öeldakse. Minu hinnangud ei pruugi olla suunatud isiklikult kellegi vastu, vaid mõttesuunaks on näidata, mis võiks või võinuks minna paremini. Eks võib ka nii juhtuda, et loetut ei mõisteta lõpuni, kuid sinna pole midagi parata. Igal juhul, olen jäänud oma informeerituse raamesse või ... küüsi.

Nii tegevteenistuse ajal kui ka pärast seda olen püüdnud kirja panna mõtteid meie riigi julgeoleku ja riigikaitse tõhustamiseks. Osa neist ilmub selles raamatus nii tutvumiseks ja võib-olla ka abiks tänastele tegijatele. Igatahes, tänan kirjastust Argo ja tema inimesi, kes aitasid sõeluda ja korrastada kirjatükid raamatuteks!

EESTI VABARIIGI KODANIKUD EHK PROLOOG

Tagasi kodus: legaliseerumine

Olla tagasi kodus tundus otsekui uue elu algusena, nagu noorpõlves, kui alles alustasime nullist. Selline võrdlus tuli ka hiljem aeg-ajalt ette. Tegelikult kolisime kohe pärast saabumist oma elamise peale Tapale, sest tädi oli kolinud Tallinna ja korter jäi vabaks. Tapal pidingi hakkama tegutsema, nii et kõik klappis.

Esimesed ametimehed, kellega tutvusin, olid Tapa linnapea Raivo Raid, tema asetäitja Vjatšeslav Suvorov ja linnavalitsuse nõunik Jaan Viktor. Kõigi nende abivalmis ja toredate inimestega tegin hiljem koostööd ning õppisin neilt mõistma kohaliku omavalitsuse tegevust ja probleeme. Selle teadmise juurde hakkasin lisama kaitseväge loodava üksuse ja tegevuse vajadusi. Algul muidugi lihtsalt kohaloleku kehtestamiseks.

Kõigepealt aga oli vaja saada EV kodanikuks ja see oli ülesanne kogu perele. 16. juunil sain ajutise loa viibimiseks Eestis tähtajaga üks kuu. Otsustasin, et ajame oma paberid korda Paides, kus mind veidi tunti ning ka vanemate dokumendid ja tugi olid sealsamas. Kuna linnas endas kvoote enam polnud, siis leiti, et Paide vallas on vabad kohad olemas. Elukoha leidmisel, kuhu sisse kirjutada, aitas hädast välja isa sõber Endel Lillemaa. Ta elas Mäo lähedal ja tema majas oli ka vajalikul määral ruumi. Igal juhul, paberimajanduse jaoks see kõlbas, ehkki reaalselt elasime Tapal. Endlil oli majapidamises valge kassipoeg, keda kutsuti Mišaks. See hüüdnimi tuli väikesest vaevu nähtavast musta värvi laigust loomakese kõrvade vahel. Nimelt meenutas see värvilaik peremehele Gorbatšovi ja nii see nimi. Aga tõsisemalt, pererahvas oli juba pensionil ja tegeles veidi ka mesilastega. Kuna sõitmist oli omajagu, siis pererahva kirjaliku nõusoleku sissekirjutuseks saime alles 2. juulil, varem lihtsalt ei jõudnud.

Samal ajal oli vaja läbida arstlikud kontrollid. Me kõik saime teada, et meil pole HIV viirust, tuberkuloosi ega muid pahasid haigusi. Mul oli kehtiv arstliku komisjoni otsus lennukõlblikkuse kohta ja see protsess kodumaal veidi häiris mind. Aga jah – kord on kord. 26. juunil olid arstitõendid käes.

Juuli alguses, 9. kuupäeval, saime sissekirjutuse märke ka passi. Sõitsin Tallinna, Paide ja Tapa vahet, et legaliseerimise protsess edeneks. Vahel oli tunda, et

ametnikud oleksid tahtnud asju kiiremini ja mõistusepäraselt teha, kuid parata polnud midagi. Õnneks oli oma auto suureks abiks.

Teenistusse vormistamine ja teenistusülesannete täitmine

Kui jõudsin juunis 1992 peastaapi, oli sebumine seal juba alanud... Eks loomulikult käib staabis või kontoris sebumine, eriti selle loomise alguses. Tegevust oli rohkem kui tegijaid. Seekordne kohtumine Laaneotsaga toimus juba laadis 'et hakka siis kohe pihta'. Esimese ülesandena tuli alustada Tapa sõjaväelennuvälja ülevõtmisega ning see sobis ka minu ajutise elupaiga asukohaga.

Kuna sissemõllimise protsess oli n-ö rajal ja peaaegu lõpusirgel, sai KJPS vormistada ka käskkirja minu tööle võtmise kohta. Laaneots allkirjastas selle 8. juulil. Oleks me tollal teadnud, et nende päevade ja nädalate arvestusega tuleb jama, siis oleks võib-olla midagi kiiremini ära vormistanud. Kuid staabis pidid ametimehed reegleid järgima, näiteks, ilma sissekirjutuseta tööle vormistada ei tohtinud.

Laaneotsaga oli meil kokkulepe, et olen n-ö teenistuses, küll vormistamine millalgi järele jõuab. Tollal oli staabis inimesi vähe, tegemist kuhjaga ning ka rahareform (20.–22. juuni) juba käeulatuses. Vormiliselt anti mulle tähtaeg teenistusse asuda 20. juulil, kuid alustasin esimeste tegevustega juba juunis, jagades ise oma aega teenistuse ja sisseseadmise vajaduste järgi.

Veel juunis alustasin tutvumist Tapa lennuväljaga. Tänu Tapa linnavalitsuse inimestele õnnestus kiiresti luua kontakt lennupolgu komandöriga ja teha esimene ringkäik lennuväljal. Tollane polgukomandör alampolkovnik Vassili Semjonovitš Nikiforov näitas enam-vähem kõik objektid ära ning andis vajalikke seletusi. Tal polnud aga mulle enam midagi muud anda kui suurel vatmanpaberi lehel skeem lennuvälja talvise hoolduse kohta. Linnavalitsuses tabas mind üllatus – neil oli detailne lennuvälja plaan ja mitte ainult. Maa-amet valdas ikka olukorda päris hästi ja oli varustatud kaartide, plaanide jms. Muidugi, tollaste võimete kohaselt.

Nii et kohe pärast kohtumist Laaneotsaga Kaitsejõudude Peastaabis alustasin tegevust Tapal, kuid peas keerlesid juba mõtted, kuidas ehitada üles EV õhukaitset. Muidugi ei võtnud ma asja kitsalt õhukaitse seisukohast. Kuid algul nappis isegi nende mõtete kirjapanekuks aega ja tuli lisaks vanale märkmikule soetada koolivihikud, kuhu sain peale oleviku- ja tulevikuvisionide teha märkmeid riigiarhiivist leitud säilikutest kunagise õhukaitse kohta.

Elukohas sisseseadmine

Selge, et mul oli vaja ka oma elamine korda seada. Ega meil muud olnudki kui kraam, mis mahtus autosse, ja hädavajalikud asjad, mida saime vanematelt laenata. Konteinerid saabusid Tallinna ja läbisid tollikontrolli 15. juulil. Vend Rannar aitas transpordiga ning saime asjad toimetada Paidesse, kus siis piimakombinaadi territooriumil leidis vaba kohake. Osa hädavajalikke asju viisime kohe Tapale, kuid suurem osa jäi ootama aega, mil saame endale päris elamise. Väiksem, kolmetonnine konteiner oli lekkinud ning suur osa seal asuvatest asjadest kas kahjustatud või muutunud hoopiski kõlbmatuks. Vägaagi selgeks sai konteinerijaama töötajate žargooni üks nimetustest – водник. Nii nimetati konteinerit, mis vett läbi ei lasknud...

Tänu Tapa linnavalitsuse toele sain oma korteri ja kooliaasta alguseks sisse kolida. Tõime asjad Paidest ära ja elu läks uue hooga edasi. Järjekordne kolimine, kuid mitte veel viimane. Ehkki reaalse veeuputuse tulemusel, kuid lõppude lõpuks tuli jällegi tõdeda, et kolimine on midagi tulekahju sarnast, vahet polnud. Või siis veidi teisiti – veelahel elamise ja uue elu vahel oli parasjagu märg, mitte ainult Narva jõe kujul.

Tol 1992. aastal tuli esimene lumi septembri lõpus. Kuid sellest polnud midagi, olime kodus. Kõike nappis, vanemate ja venna tugi kulus marjaks ära. Suvilast saime värskeid aiasaadusi ja vanemate keldris peitus veel palju purke hoidiste ja moosiga.

Sõjakomissariaadid olid likvideeritud, pensionärina sain vajalikud toimingud korda aetud Maneeži tänaval asunud kontoris. Samas kõrval oli ka KJPS aadressil Narva mnt 8. Tuleb tunnistada, et sõjaväepensioni vormistamine ja järgnev igakuine maksimine toimus kiiresti. Vähemalt päris alguses oli sissetulek kindlustatud. Peatselt aga, pärast minu avaldust sinna kontoris, oli VF makstava pensioniga lõpp, sama kiiresti ja korrektselt. Kuid enne seda tuli läbi elada ja alla neelata palju ärevaid ja ka kibedaid hetki. Kõik polnud nii selge ja ühene, et olla kindel võimaluses kaasa lüüa riigi kaitsevõime loomisel.

Plats puhtaks

Eesti Vabariigi esimeste valimiste üks lööklause tõmbas kareda luuaga ka üle meie pere elu. Tõsi, loosungil ja inimeste tegelikul suhtumisel oli ja on vahe. Legaliiserumise käigus tuli kokku puutuda paljude ametiisikutega ning valdavalt oli tunda nende toetavat hoiakut. Ka esimeste tööalaste kontaktide loomisel oli tegu rohkem tavalise ettevaatlikkuse ja võõristusega, kui seda üldse võis täheldada.

Erakondlike suundumustega ma kaasa ei läinud. Kuid üks just erakondlaste seas leidis neid, kellest kiirgus umbusaldust, ja neidki, kes tänapäevani, rääkides

'endistest', tuletavad meelde võrdluseks kunagi letijärjekorras nähtud räuskavaid vanamehi medalitega pintsakurevääril.

Rääkides võrdlusest, siis millegipärast tekkisid paralleelid hoopiski mujal. Kui Venemaa sotsiaal-demokraatidest eraldus enamlaste tiib (1903. a), oli tegu tühiste küsimustega ja üliväikse enamusega hääletamisel väikesearvulise seltskonna seas. Kuid nimetus enamlased (bolševikud) oli geniaalne leiutis. Kes siis rõhututest poleks tahtnud kuuluda just enamuse hulka. Nii ka nimetusega Isamaa – kes siis eestlastest ei armasta oma isamaad. Sarnaseid jooni võis leida ka kunagise Nõukogude Venemaa suhtumisest 'vojenspetsidesse' ja taastatud Eesti Vabariigi mõnede tegelaste hoiakutest endiste Nõukogude ohvitseride osas. Iseenesest oli mul villand igasugusest parteilisest tegevusest, mõjust ja diktaadist ning riigikaitsega tegelemisel olnuks see kurjast. Õnneks nii radikaalseks asi ei läinud, et oleks lükatud päris kõrvale. Eelneva elu töö- ja teenistusaastad võeti arvesse ning sellega oli võimalik erastamisprotsessis osaleda. Abikaasal nii hästi ei läinud, nii et minu enda vastutus pereliikmete käekäigu eest oli veelgi tähtsam.

Uue elu algus

Koos Eesti Vabariigiga alustasime ka meie oma perega uut elu. Mingil määral oli see nagu nooruspõlves, kui kõigest jäi vajaka. Uue omandamisel läks vaja ka teadmisi vanast ajast ning mis röömustas – rohkem oli võimalik rakendada tervet mõistust.

Uus raha oli ilus, kuid seda nappis ja tegutseda tuli hundi moodi, keda toitsid jalad. Isegi mõne sendi võrra odavama leivapätsi nimel polnud kahju jalavaevast.

Proovisin aastakese pidada arvestust kulude ja tulude kohta, n-ö koostada pere eelarve, kuid ega sellest sissetulek ei sõltunud. Ikka oli abiks pikem kogemus kokkuhoiust ning kus võimalik, omal jõul hakkama saada. Paljud elasid samal kombel. Ehkki kartulikoorte söömiseni asi ei läinud.

Meie neljajalgne sõber Mustik saatis meid igal pool, kus aga sai, isegi suusaretkel ümber Ülemiste järve.

EESTIS AJUTISE VIIBIMISE LUBA* 286466			
РАЗРЕШЕНИЕ НА ВРЕМЕННОЕ ПРЕБЫВАНИЕ В ЭСТОНИИ			
EES- JA PEREKONNANIMI ИМЯ И ФАМИЛИЯ		Jello Leema	
SÜNNIAEG ДАТА РОЖДЕНИЯ	18.1.1951	PASSI NR. № ПАСПОРТА	AD 049 156
KAASASOLEVATE ALAEALISTE LASTE ARV КОЛИЧЕСТВО СОПРОВОЖДАЮЩИХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ДЕТЕЙ		kakS	
LUBA ANNAB ÕIGUSE ÜHEKORDSEKS VIIBIMISEKS EESTIS KUNI 30 PÄEVA КЕИТВ АИНУЛТ КООС ПАССИ JA PÕRDEL OLEVA PITSATIGA EI ANNA ÕIGUST TÖÖTAMISEKS EGA ETTEVÕTLUSEKS			
ДАЕТ ПРАВО ОДНОРАЗОВОГО ПРЕБЫВАНИЯ В ЭСТОНИИ СРОКОМ ДО 30 ДНЕЙ ДЕЙСТВИТЕЛЕН ТОЛКО С ПАСПОРТОМ И ПЕЧАТЬЮ НА ОБОРОТЕ НЕ ДАЕТ ПРАВА НА РАБОТУ И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО			

ТАГА TRÜKITÄNDEDEGA
ЗАПОЛНИТЬ ПЕЧАТНЫМИ БУКВАМИ

Peale saabumist Eesti Vabariiki anti välja ka tähtajaline luba ajutiseks viibimiseks Eestis.

Kündjad. Koos vennaga aiamaal, mis toitis tollal just niivõrd hästi, kuivõrd hoolitsesid tema eest. Vanemad toetasid meid, täiskasvanud pereinimesi, oma tööga neil peenardel.

Nii juhtus, et oma elu viienda aastakümne alguses, kus tarkus, kogemus ja elujõud on tavaliselt jõudnud uuele tasemele ning kokkuvõttes vast kõige produktiivsem, sain alustada täiesti uue tööga. Kui välja arvata õpinguaastad lennukoolis, siis teenistusele ohvitserina tollases armees 19 aasta vältel lisandus samapalju Eesti Kaitseväes, nüüd juba oma riigi heaks.

Varitsevad ohud

Väga omapärane juhtum on jäänud meelde päris teenistuse algusest Kaitsejõudude Peastaabis. Hommikul peale saabumist Tapalt Balti jaama olin oma kiirkõnnakuga just jõudnud Viru väravast välja ja liikusin inimrohkel tänaval Narva maantee suunas, kui mind kõnetas ootamatult keegi suuremat kasvu noor mees, kellest möödusin paremalt küljelt. Millegipärast rääkis ta vene keeles, arvates, et nii-kuinii teda mõistab igäüks. Ta esitas ainult ühe küsimuse, umbes nii: kas sul oleks vaja kedagi maha lüüa, mul on raha vaja ja palju ei küsi. Täpselt ei mäleta, kuid küsis vist kohe viis krooni ja vastutasuks lubas kellegi maha lüüa. Igal juhul, vastik moment, õnneks möödusin tast kiiresti.

Olime perega elanud pool tosinat aastat kolkakohas, Tallinn oli laste esimene suurlinn, kus neil tuli ka iseseisvalt toime tulla. Küllap oli neil ärevamaid seiksid, millest vanematele eriti ei räägitud. Kui juba mul endal tuli neid ette, siis... Ühel talvisel päeval, istudes autoroolis, arvasin ringteele välja sõites, et eemalt läheneva sõiduki juht on taiplik. Sõitsin aeglaselt, seda enam, et teepind oli kohati libe. Ju mul polnud õigus niimoodi arvata ja tegutseda. Kuid avariid ma ei põhjustanud ja tegelikult midagi ei juhtunudki. Kuna ringteel suure kiirusega ässanud mees tundis end ohustatuna, siis peale edukat manöövrit möödasõiduks peatas ta oma auto minu ees ning kiirustas kohe minu poole. Osutus, et kiire oli tal ka rusikaid käiku lasta. Olin just auto küljeklaasi alla keeranud ja kohe tuli seal avast rusikas mulle näkku. Hea, et reaktsioon töötas ning suutsin pead pöörata nii, et mingit kahju ei sündinud. Riivamisi löök jäi ainsaks. Rohkem ta ei sõandanud või ei tahtnud, mis iganes. Kuid selline vihapurse oli küll ootamatu.

Koduteel rongis juhtus nii, et üks mees pani seal suitsu ette ning hakkas tossama, teistest välja tegemata. Ütlesin talle viisakalt, et ta vagunis ei suitsetaks. Oli näha, et vastu tahtmist ta siiski kuuletus, ehkki urises midagi. Kui aga Tapal väljudes seisin juba ukse ees, oli ta järsku minu kõrval ning ähvardas: „Kuradi nahahoidja, oleks mul käepärast, saaksid nuga.” Siis veel midagi Afganistanist ja tsoonist. Kuid seekord rohkem midagi ei juhtunud ning see mees sõitis edasi. Nii selle kui ka eelmise juhtumi mehed olid eestlased.

Halenaljakas oli aga rongisõidu ajal kohtumine isehakanud piletikontrolöriga. Astus vagunisse üks mees, kes esitles end kontrolörina. Tundsin, et midagi on valesti. Kui ta lõpuks minuni jõudis, andsin talle teada, et minu käest ei saa midagi,

parem lahkugu heaga. Nii ta eemaldus mitte millegagi, kuid hiljem oli mingis ajaleheartiklis juttu sellest isehakanud tegelasest. Nagu ikka, keerulistel aegadel ujub pinnale igasuguseid asju ja tegelasi, vahel öeldakse otse – kõntsa. Nii sattus ka kaitseväge teenistusse ja palgale erinevaid isikuid, sest elu ümberkorraldused jätsid inimesi tööta ja isegi koduta.

Maailma uudistama

Vabast riigist oli vaba pääs uudistama vaba maailma. Sattusin oma eluteel kohe 'militaarturisti' istmele ja nii esimese kui järgmis(t)e passi(de) leheküljed täitusid kiiresti viisade ning eri riikide passikontrolli templitega. Tõsi ta on, rahanappus pereliikmetele sellist reisimist ei võimaldanud ja ka enda ametireisid kaasnesid hoolika kontrolliga rahakoti üle.

Kõik meeled olid avatud ja palju-palju oli uut, millest varem olin võib-olla vaid kuulnud, ja kogesin omajagu täiesti tundmatut elu. Kuid samapalju uudistamist tuli ette ka kodusel Eestimaal, sest nooruspõlves igale poole ei pääsenud ning nüüd oli vaja ka mitmeid paiku vaadata uuest vaatenurgast, s.o läbi teenistusliku prisma. Tegelikult oli huvitav ka see, kui kiiresti hakkas elu-olu Eestis muutuma. Kuid teenistus võttis lõviosa ajast ning Tallinna kesklinna sattusin ühe harvem. Sellegipoolest ka nendel harvadel hetkedel oli huvitav näha muutusi. Need olid ikka kiired.

Inimesed on kõige olulisemad

Kahtlemata oli teenistus lennuväes üheks selliseks kogemuseks, mis kinnistas arusaama just inimfaktori tähtsusest. Igal sammul võib näha, kuidas mõjutab ühte või teist tegevus(etus)t mingi asjapulga suhtumine, olgu see rohujuure tasandil või kõrgel olümposel. Õppisin tundma inimesi, kellega tuli koostööd teha, kuid kõige olulisem oli leida neid, kellega koos Õhuväeni jõuda.

Kõik minu tegemised, nii Eestis kui ka mujal, kulgesid inimeste seas ja küllap ka kirjapandud mõtted kajastavad seda nii hästi, kui oskan.

VAADE KAITSEVÄE ALGUSAASTATELE

KILLUKESI KAITSEVÄE TAASLOOMISEST

Kirjutatud aprillis–juulis 2011

Eelloo asemel

Meie kõigi jaoks murrangulised sündmused toimusid aastal 1991, kuid tegelikult ka juba aastaid varem, relvade paugutamise saatel ning Eestist kaugemal. Nägin oma silmaga, mis juhtus kolmes Kaukaasia vabariigis, Gruusias ja Mägi-Karabahhi ümber, ning see andis omajagu mõtteainet.

Oma esimese käigu Toompeale tegin sügisel 1991, kus sain põgusalt kokku riigi- ja piirikaitse loomisega alustanud inimestega (üks neist Raivo Vare) ja Ants Laaneotsaga, pärast mida alustasin errumineku protsessi endise NL relvajõududest. Pikk kodutee sai läbitud nii bürokraatilise asjaajamise tõttu kui ka füüsilis-geograafiliselt. Ehkki asja lihtsustas EV kokkulepe tollase kaitseministri Šapošnikoviga, võttis kõik see aega oma pool aastat. Nii et teenisin kuni maikuuni 1992 Gruusias lennuväediviisi komandöri asetäitjana. Pooleaastasesse vahemikku jäid NLKP tegevuse lõpp relvajõududes ja Nõukogude Liidu lõplik lagunemine, kuid juriidilist ülekantimist VF relvajõududesse sel ajal ei toimunud. Mäletan, kuidas ukrainlased arutasid kodumaale naasmise teemat ja oma relvajõudude loomist.

Käskkiri minu vabastamiseks teenistusest venis ja kuni „kilpkonn selle kohale tõi”, jõudsin veel asendada diviisikomandöri tema puhkuse ajal. Enam-vähem kulges kõik tsiviliseeritult, v.a et aprillis sain peapesu minu viimasel sõjanõukogul, vahetult enne ärasõitu koju. Maikuu lõpupoole 1992 pääsesin liikuma, kogu perega. Naine-lapsed kaasas, sõitsime autoga Gruusia sõjatee kaudu, läbi rahutu Põhja-Kaukaasia (Tšetšeenia) ja Venemaa ning lõpuks Ivangorodi piiripunkti. (1. juulist kehtestati EV piiril juba viisarežiim). Õnneks läks kõik rahulikult. Ärevamad tunnid möödusid ühes mäekuruss kruusahunnikutega blokeeritud teel. Viimane sõnelus toimus juba enne Eesti piiri ületamist Vene paramilitaarsete piirikaitsjatega, kellele tuli selgitada varukanistris peituva bensiini vajadust. Paralleelselt eestlaste ponnistustega oli ka Vene poolel loodud piiril omaalgatuslik tollikontroll. Bensiini konfiskeerimisest pääsesin tänu sellele, et kütusemõõdik näitas lausa

nulli, avariilamp põles ja pereliikmed näisid üpris väsinuna välja. Järgnev sõit peale Narvat sujus üllatavalt siledal asfaltteel.

Kuid konarlused ja muud probleemid ikkagi tulid, juba hiljem, ning alljärgnevalt proovin pajatada mõnedest seikadest, loodetavasti ilustamata ja asjalikult.

Esimest korda

Kaitseväge taasloomine algas nullist, seega avanes palju häid võimalusi nii organisatsioonile tervikuna kui ka igaühele, kes oma käed külge pani. Raske on alahinnata seda tiivustavat tunnet, kui oli võimalus tõdeda lausa pisiasjade puhul – me olime esimesed, kes alustasid või selle ära tegid. Üpris paljud inimesed võivad öelda, kes tagasihoidlikult, kes edevusega, et nad olid esimesed selles või teises ametis. Mitmed inimesed, kes tulid väljaspoolt Eestit meile appi riigikaitset üles ehitama, on rõhutanud just seda väljakutset: võimalus tegelda tõsise loovust nõudva tööga ja näha oma töö vilju oli hoopiski toredam, kui eelnev rutiinne tegevus kuskil endisel (igaval) ametikohal.

Mul endal oli au esimesena juhtida Õhuväge, lõpetada esimese eestlasena NATO Kaitsekolledži põhikursus, asuda esimeseks sõjaliseks esindajaks NATO, EU, WEU juures. Mul õnnestus kaasa teha ka esimene Riigikogu liikmete jt ametiisikute tutvumisreis Belgiasse 1994 NATO peakorterisse ning SHAPE-i, mille raames toimus ka külastus Eesti saatkonda ning esimene vastuvõtt selle vastremonditud hoones (saadik Clyde Kull). Tol ajal meid lausa talutati ettevaatlikult mööda NATO koridore ning jutud olid üpris ümmargused. Igal juhul, seda, mis mind ennast ootas mõne aasta pärast, ei osanud kahtlustada. Just saatkonnas asusid ka meie esinduse NATO juures esmased töökohad.

Seoses rahvusvahelise suhtlusega tuli mul alustada esimest korda inglise keele kasutamist. Ehkki varasemate õpingute käigus ei olnud mul inglise keelega probleeme, polnud esimese sammu tegemine, s.t vaba suhtlemise alustamine üldsegi kerge. Olin parasjagu kaitseministeeriumis Pikal tänaval ning juhtusin olema ainus elav hing, kes pidi ooteruumis tollast äsja saabunud Rootsi kaitseatašeed „lõbustama”, ehk teisisõnu – vestlusega aega viitma. Usun, et Sören Lindman elas üle mitmeid lõbusaid hetki, kui rooste minu keelelt hakkas maha tulema. Hiljem, kui olime juba sõbrunenud, sain teada, et meil on sünnipäev samal päeval ja palju muud ühiseks arutamiseks. Meie esimese kohtumise meenutamine andis alati põhjust muhelemiseks. Kõige suuremad tänud minu inglise keele õpetajatele Paide keskkooli päevilt, see alusvundament päästis mind nii akadeemiapäevil kui ka nüüd. Ega muud spetsiaalset keelekursust ma ei saanudki, elu nõudis kiiret sisseelamist.

Muudatusi oli ka teistsugust laadi. Kaitseväge struktuurüksuste loomisel oli tähtis roll raamatupidajatel, kes pidid toetama üksuste ülemaid nende

majandustegevuses. Olgu mainitud, et algaastail oli väeüksuste ülemate suuremaks mureks just majandustegevus (kui mitte öelda – ellujäämine), mitte niivõrd sõdurite väljaõpe. Raamatupidajad tulid tsiviilelust ja mõned isegi pensionipõlve ajal, seega võttis ikka tükk aega, et valdkond muutuks mõistusepäraseks nii neile kui ka kaitseväge jaoks. Kaitseväge ju lasi sõna otseses mõttes raha tuulde, kui mõelda laskmisest väljaõppe käigus, ning see kui ka paljud teised eripärad jäidki mitmele tollasele raamatupidajale arusaamatuks.

Teine omapära oli referentide sissetoomine struktuurüksuste (juhtide) ellu. Vahepeal läks asi niivõrd käest ära, et mõne referendi staatus muutus, ehkki mitteametlikult, ebaloomulikult kõrgeks.

Kogu riigis oli asju, mis said teoks esimest korda. Üheks selliseks pisiasjaks olid visiitkaardid. Esmase vaimustuse lainel tekkis neid ikka nii palju, et ka kõikvõimalikud visiitkaartide albumid, vähemalt minu omad, ei suutnud neid ära mahutada.

Kõik, mis tehtud esimest korda, oli sageli tehtud kiiruga või siis ressursivaeses olukorras ja ei jäänud kestma. Olgu see siis „kokamüts” või „metsavahi” vorm vm, aeg oli selline. Mida aga tehti pidevalt, oli „kastikeste joonistamine”, s.t uute struktuuride ja juba loodud staapide või üksuste koosseisude tabelid ning struktuuride funktsionaalse asetuse kirjeldamine. Kui paradoksaalne see ka pole, mitmeid asju, mis polnud veel valmis, tuli hakata reformima. Nii et seda esimese korra tunnet said proovida ikka väga paljud.

Kaitsejõudude peastaap

Minu esimene ja ainus käik Narva mnt 8 hoonesse, tollal ENSV sõjakomissariaati, toimus ühe puhkuse ajal (vist aastal 1983), kui sain ootamatult kutse kohale ilmuda. Tollane sõjakomissari põgus jutt oli hoopiski suunatud kosmoseteemale, kuid minu hoiak oli jätkata lendurikarjääri. Ei saa öelda, et kõik lendurid kippusid „Nõukogude Liidu kangelaste kooli”, nii kutsuti isekeskis Tähelinnakeses asuvat kosmonautide ettevalmistuskeskust. Eks see oli kompamine, mitte veel konkreetne ettepanek. Eesti polnud ka tollal naftariik, et endale kosmonauti saada.

Kuid 1992. aastal, kui alustasin teenistust KJPS-s, oli see üks trepikoda oma väheste ruumidega kitsuke ja omajagu sünge koht. Enne valveteenistuse ülesehitamist tuli meil, ohvitseridel ja ametnikel ohvitseride ametikohtadel käia ööpäevases valves, mis pikka aega vägedes teeninud inimestele polnud midagi uut. Tollal käis staabis palju erinevaid külastajaid ja osa neist ka relvadega – need võeti siis ajutiselt külastuse ajaks hoiule. Kord sattus niimoodi ühe külastaja põuest minu kätte püstol, kus padrun rauas ja kaitseriiv maas... Eks see iseloomustab mingil määral selle aja olukorda ja hoiakuid.